

INTELLECTUELE ARROGANTIE

Ergens in de buurt van het Vaticaan is een klein museum met een verzameling van pauselijke telefoons. Ze zijn allemaal wit. Ook nu nog zijn de Vaticaanse telefoons wit. Maar wat te doen als je door de paus zou worden gebeld? U raadt het al. Knielen! Althans zo ging het tot in het begin van de vijftiger jaren. Maar onlangs liet ik mij door een Vaticanwatcher vertellen dat tegenwoordig hoge kardinaalambtenaren ook mobiel gebeld worden. En welke kleur heeft die mobiele telefoon? Juist. Wit! Ze knielen niet meer, maar vliegen als een haas door de dubbele deuren (om het afluisteren tegen te gaan) hun werkkamer in om de aanwijzingen van de heilige vader te volgen. Die volgzzaamheid geeft te denken, want hoe is het toch mogelijk dat de paus niet gewaarschuwd werd voor het mogelijk schadelijke effect van zijn citaatkeuze over de islam in Regensburg? Het Vaticaan heeft de tot nu toe ernstigste diplomatieke crisis van de laatste tien jaar nog niet echt doorstaan. De rede van Regensburg is zelfs herschreven. Hoezo integriteit? Intellectuele arrogantie noem ik zoiets. Professoraal blijven doceren, terwijl je pastor hoort te zijn. Zou het waar zijn wat onlangs de theoloog Erik Borgman in Trouw schreef dat de paus eigenlijk pleit voor een geloof dat redelijk is? Je proeft in het artikel de vurige hoop dat het waar is. Maar welke redelijkheid? De redelijkheid van Thomas van Aquino of de natuurleer? Het is allemaal op nog geen enkel moment in de Rooms-Katholieke Kerk weersproken en het veroorzaakt ongelofelijke moeilijkheden voor mensen in vooral derdewereldlanden die kampen met aids en onhoudbare en tot massale sterfte leidende overbevolking. Je zou ontwikkelingswerkers en o.a. rooms-katholieke ontwikkelingsorganisaties toewensen dat zij uit de kast komen met hun worsteling op dit punt. Laat merken hoe de problemen echt liggen en handel er in het openbaar naar. Er is ethisch gezien uiteindelijk geen andere mogelijkheid. Het debat, ook in Nederland, is op vrijwel alle fronten gesmoord. Cordaid is door de minister flink gekort op de subsidies die ze mogen uitgeven. Ik uit hier het bange vermoeden dat dat o.a. komt door een niet heldere standpuntbepaling over condooms, abortus en bevolkingspolitiek, ondanks excellent werk van de organisatie. Ook al is de minister rooms-katholiek, blijktbaar zijn er criteria die boven de religie uitgaan.

HB

OPROEP TOT VOORBEDE VOOR DE FILIPPIJNEN

Op 11 oktober jl. bezocht bisschop Elmer M. Bolocon, vice-voorzitter van de Nationale Raad van Kerken op de Filippijnen, de plenaire vergadering van de Raad van Kerken in Nederland. Samen met ds. Cesar Taguba, predikant van de Verenigde Kerk van Christus op de Filippijnen, vertelde hij over de ernstige schendingen van de mensenrechten in zijn land. Sinds het aantreden van president Gloria Macapagal Arroyo in 2001 zijn al 756 mensen vermoord. Het zijn vooral mensen die zich inzetten voor verbetering van de positie van de armen en voor naleving van de mensenrechten. Onder hen zijn meer dan 30 journalisten, 10 rechters, 13 advocaten en ook 23 kerkelijke werkers, priesters, pastores en leken.

Vele kerken en oecumenische organisaties uit de hele wereld, waaronder de Wereldraad van Kerken, hebben inmiddels hun zorg uitgesproken over de verslechterende situatie. Zij hebben aan hun nationale overheden en aan de Verenigde Naties gevraagd te bevoor-

deren dat de Speciale Rapporteur voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties de situatie op de Filippijnen onderzoekt. Ook dringen ze er bij de regering Arroyo op aan de politieke moorden en andere vormen van intimidatie publiekelijk te veroordelen en de nodige stappen te ondernemen om het leven en de veiligheid van elk individu op de Filippijnen, in het bijzonder van mensen die zich inzetten voor de mensenrechten, te beschermen en te garanderen. In Nederland heeft de Oud-Katholieke Kerk een bijzondere band met haar zusterkerk op de Filippijnen, de Onafhankelijke Filippijnse Kerk.

De Raad van Kerken besloot in een brief aan Minister Bot van de Buitenlandse Zaken en de ambassadeur van de Filippijnen in Nederland zijn grote zorg over de situatie op de Filippijnen duidelijk te maken en te vragen om een gesprek. Ook besloot de Raad zijn lidkerken een voorbede aan te bieden, die in gemeenten en parochies gebeden zou kunnen worden.

Voorbede voor de Filippijnen

Barmhartige God,
wij bidden u voor het volk van de Filippijnen,
voor allen die zich inzetten voor de armen
en voor een rechtvaardige samenleving.
Wij bidden u om recht en bescherming voor allen
die niet moe worden onrecht aan te klagen
en blijven werken aan gerechtigheid en vrede.
Wij bidden u voor de leiders van deze wereld,
in het bijzonder voor de politieke leiders van de Filippijnen.
Dat zij niet regeren met ijzeren vuist,
maar het welzijn beogen van allen
die aan hun zorgen zijn toevertrouwd.
Voor alle kerken in Nederland en wereldwijd bidden wij.
Dat zij wegen vinden om vrede en recht te bevorderen,
opdat iets zichtbaar wordt van uw Koninkrijk op aarde. Amen.

DE RAAD IN VERGADERING

Deze vergadering van de plenaire Raad op 11 oktober jl. was er een met zeer verschillende agendapunten. Aan de orde kwam de mensenrechtensituatie op de Filippijnen, de transparantie van kerkelijke investeringen, de financiële jaarrekening van de Raad over 2005, een brochure over integratie en een voorstel voor de invulling van het veertigjarig jubileum van de Raad, dat zal plaatsvinden in 2008. Dat duurt nog even, maar met de eerste voorbereidingen wordt binnenkort al gestart. Het verslag is dit keer van de hand van de voorzitter, dr. A.H.C. van Eijk.

Mensenrechtensituatie op de Filippijnen

Deze vergadering eindigde net als de vorige met bezoek uit het buitenland. Dit keer door bemiddeling van de Oud-Katholieke Kerk waren bisschop E.M. Bolocon, vice-voorzitter van de National Council of Churches in the Philippines, en ds. C. Taguba, predikant van de United Church of Christ in de Philippines, aanwezig. Zij vestigden de aandacht op de ernstige schendingen van de mensenrechten die in hun land plaatsvinden. Sinds 2001 zijn honderden mensen vermoord, waaronder ook enkele tientallen kerkelijke werkers. De Raad besloot tot drie stappen: op de eerste plaats ging men akkoord met een verklaring waarin bij de Verenigde Naties wordt aangehouden de politieke moorden en andere vormen van intimidatie publiekelijk te veroordelen en de nodige stappen te ondernemen om het leven van elk individu op de Filippijnen veilig te stellen; vervolgens besloot de Raad dat de verklaring aan de minister van Buitenlandse Zaken en de ambassadeur van de Filippijnen zal worden aangeboden; daarnaast zal op de website van de Raad een voorbede geplaatst worden.

Transparante investeringen

Er was meer bezoek aan de vergadering. Namens Oikocredit (International) kwam mevrouw B. Weinbrenner de notitie *Transparency in Investments and Socially Responsible Investing* toelichten. Deze notitie heeft betrekking op transparantie van kerkelijke

investeringen en de criteria voor die investeringen. Besloten werd dat het in het Engels geschreven paper aan de lidkerken zal worden toegestuurd. De notitie is bedoeld als discussiestuk voor de kerken om deze te helpen zich een mening te vormen over investeringscriteria en transparantie. Aan de lidkerken wordt gevraagd het op de geëigende niveaus te bespreken en de reacties te sturen naar Oikocredit.

Wij horen bij elkaar

In april besprak de Raad in een gezamenlijke vergadering met de Vereniging van migrantenkerken SKIN (Samen Kerk in Nederland) het rapport *Op elkaar aangelegd* van de projectgroep Integratie. Daarin wordt geprobeerd een visie vanuit de kerken op integratie te formuleren. Het is een uitvoerig rapport, dat op basis van ervaringen met integratie in de praktijk, (wetenschappelijke) literatuur, discussie en bezinning komt tot een visie op integratie. Maar in het project is ook een toegankelijker brochure voorzien, die bestemd is voor lokale raden van kerken, gemeenten en parochies, die met integratie aan de slag willen. Het meest inhoudelijke deel van die brochure lag nu voor onder de titel *Wij horen bij elkaar. Kerken, geloof en integratie*. De brochure zal verschijnen in de reeks Oecumenische Bezinning. De Raadsleden hadden op de tekst nogal wat op en aan te merken. Zo vond men de brochure te omvangrijk, de taal nog te moeilijk en de doelgroep onduidelijk. Wat dit laatste

betreft meenden de Raadsleden dat de brochure op de eerste plaats voor de mensen van de kerken bedoeld is, terwijl men er rekening mee moet houden dat overheden mee zullen lezen en dat de taal dus ook begrijpelijk moet zijn voor mensen die de taal van de christenen niet spreken. Voorts werd gepleit voor een eindredactie die eenheid van stijl en taal aanbrengt, nu de bijdragen van verschillende schrijvers komen. Ook werd de suggestie gedaan een leescommissie in te stellen.

Jubileum Raad in 2008

In 2008 bestaat de Raad van Kerken in Nederland veertig jaar. Het wordt hoog tijd om met de voorbereidingen van de jubileumviering te beginnen. Ter tafel lag een eerste projectvoorstel van de algemeen secretaris. Dat behelst verschillende activiteiten om het jubileum te vieren. Zo wordt gedacht aan het publiceren van een jubileumboek en het organiseren van een symposium naar aanleiding van het boek. Natuurlijk kan een oecumenische viering niet ontbreken. Ook worden enkele suggesties gedaan voor feestelijke activiteiten voor lokale raden van kerken. Als gehoopte en gewenste uitkomst van de jubileumviering wordt gedroomd van een Landelijk Oecumenisch Pastoraal Concilie in 2010: een meerdaags open beraad van alle lidkerken en andere kerken over wat de kerken in ons land gezamenlijk te doen staat. De leden van de Raad konden zich in de plannen vinden, maar enkele leden plaatsten wel enige aantekeningen. Zo vond de heer Vercammen, vertegenwoordiger van de Oud-Katholieke Kerk, bijgevallen door anderen, dat het als resultaat van de jubileumviering beoogde 'nationaal oecumenisch pastoraal concilie' niet tot 2010 moet worden uitgesteld.

Van de zijde van de Rooms-Katholieke Kerk werd bij monde van de heer G. Kruis inge-

bracht, dat eerder de lidkerken dan de Raad zelf het subject van de viering zijn; die zouden dan ook de organisatie ter hand moeten nemen en daarin hun oecumenisch commitment tot uitdrukking moeten brengen. Voor het eerste deel van zijn voorstel kreeg hij de handen niet op elkaar, maar de Raadsleden vonden wel dat het jubileum elk van de lidkerken de gelegenheid bood zich op eigen wijze aan de Raad te committeren. Mevrouw W. van Veen van de Remonstrantse Broederschap stelde voor in het jubileumboek ook mensen van buiten de directe kring van de Raad naar de Raad te laten kijken en hun verwachting ten aanzien van de toekomst van de Raad te laten uitspreken. Voorts vroeg zij aandacht voor de communicatie: al in een vroeg stadium moet contact worden gezocht met de media. De voorzitter beloofde de door de vergadering gemaakte opmerkingen mee te zullen nemen en de uitgewerkte plannen met het bijbehorende financiële plaatje opnieuw aan de Raadsvergadering voor te leggen.

Financiële jaarrekening 2005

De Raad sloot het jaar 2005 af met een positief saldo. De penningmeester merkt op dat gezien dit positieve saldo de reorganisatie van het secretariaat nog niet kan worden ingezet. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de bezetting van het secretariaat voor 2007 nog ongewijzigd zal blijven. De plenaire Raad ging akkoord met de financiële jaarrekening en dechargeerde zijn penningmeester.

OECUMENE TER PLAATSE

Ontmoetingen met moslims

Sinds de komst van meer moslims naar ons land, vinden er op tal van plaatsen in toeneemende mate ontmoetingen plaats tussen christenen en moslims. Twee voorbeelden.

Sinds 1997 functioneert, zo vermeldt het jaarverslag 2005 van de raad van kerken in Friesland, het werkverband *Ontmoetingsdagen Moslims-Christenen Noord-Nederland*. Regelmatig worden er ontmoetingsavonden gehouden tussen voorgangers (imams) van Turkse afkomst en christelijke voorgangers in die plaatsen waar een moskee gevestigd is. Het gebied dat bestreken wordt omvat Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland en sinds twee jaar ook Gelderland en Utrecht.

De imams worden gecoördineerd door de moslimattaché in Deventer, die de leiding heeft over imams in dit gebied. Van christelijke zijde gaan de ontmoetingsdagen uit van de provinciale raden van kerken en wordt ondersteuning verleend door het maatschappelijk activeringswerk en de regionale dienstencentra van de Protestantse Kerk in Nederland.

In 2005 zijn er twee middagbijeenkomsten georganiseerd, beide in het centraal gelegen Deventer. Aangesloten werd op het uitwisselingsproject *Sohbet*, waarin kennis gemaakt wordt van methodes van dialoog in Indonesië.

Hoe kunnen we saamhorigheid in Nederland realiseren? Een inspirerende methode is voorbeelden te presenteren waar op een goede wijze samengewerkt wordt tussen christenen en moslims in een gemeente/parochie en moskee. Gekozen werd voor Warnsveld en Zutphen van waaruit een goede en leerzame presentatie werd gegeven van de diverse terreinen waarop wordt samengewerkt.

In 2006 worden twee bijeenkomsten gehouden, in Groningen en Friesland, waarbij zo mogelijk ook de moskeebesturen aanwezig zullen zijn. Dit omdat de communicatie in het Nederlands met de imams vrijwel onmogelijk is, en daarbij wil men ook de besturen van de moskeeën betrekken bij de dialoog.

In Amsterdam-Noord is er het begin van contact met de moslimgemeenschap in Noord. De raad van kerken in Amsterdam-Noord was in 2005 tijdens de iftar-maaltijden aan het einde van de Ramadan als gast uitgenodigd bij respectievelijk de Marokkaanse Unie en de Turkse Moskeevereniging. De voorzitter van de raad, dr. Wilken Veen, hield bij die gelegenheid voor de Marokkaanse Unie Noord een inleiding over 'de scheiding van kerk en staat' in aanwezigheid van zowel burgemeester Cohen als wethouder Aboutaleb, die overigens een uitstekende vertaler en exegeet van de koran bleek.

Toerusting Ondersteuning Plaatselijke Oecumene (TOPO) in Friesland

De doelstelling van TOPO is het stimuleren en ondersteunen van oecumenische processen van de plaatselijke oecumene. Aandachtspunten zijn o.a. de Charta Oecumenica en jongeren.

Charta Oecumenica

Binnen de diocesane werkgroep Oecumene van het bisdom Groningen is gewerkt aan het 'hapklaar' maken van Charta Oecumenica (handvest voor groeiende samenwerking van de kerken in Europa). Zo werden stukjes ter publicatie aangeboden in de parochiebladen van de rooms-katholieke parochies. TOPO had een werkgroep geïnstalleerd met als doel van de Charta Oecumenica een werkschrift te maken en deze vervolgens aan de lokale raden van kerken en werkgroepen als document met handelingsperspectieven aan te bieden. Achtergrond bij dit alles is om zowel inhoudelijk als praktisch met de Charta Oecumenica te gaan werken. De werkgroep Charta Oecumenica hoopte op landelijke belangstelling. En dat is gelukt. Inmiddels is in samenwerking met de Vereniging voor Oecumene de website www.chartaoecumenica.nl gelanceerd. Op deze website kan iedereen zijn ideeën, reacties en praktijkvoorbeelden kwijt, maar ook

ideeën van anderen opdoen. De website maakt zichtbaar dat de oecumene leeft en hoopt ook anderen te stimuleren om in beweging te komen

Jongeren en oecumene

Daarnaast is gesproken over de vraag hoe jongeren bij de oecumene betrokken kunnen worden. De verzuchting, die in veel lokale raden/werkgroepen wordt geuit, dat jongeren bij steeds meer kerkelijke aangelegenheden wegblijven, staat in schril contrast met bijvoorbeeld Taizé-bijeenkomsten en de EO-jongerendag. Maar ook bij de gebeurtenissen rond het overlijden van de vorige paus, evenals de ontmoeting met de huidige paus waren de jongeren in groten getale aanwezig. De afronding van dit eerste gesprek spitst zich uiteindelijk toe op de vraag: hoe bereiken wij de jongeren? Welke boodschap werkt inspirerend en uitnodigend? Deze en andere vragen resulteerden in de centrale vraag hoe jongeren bij de kerk te betrekken.

TOPO wil samen met een aantal ervaringsdeskundigen zich over deze problematiek buigen. In 2006 is gestart met een eerste onderzoek *Jongeren en Oecumene*.

Vredesviering in Dieren

Op donderdag 21 september 2006 is in Dieren in Gelderland aandacht besteed aan de *Internationale dag van de Vrede*, ingesteld door de Verenigde Naties. De raad van kerken Dieren e.o. en de Selimiye-moskee hebben het initiatief genomen voor de werkgroep *Vrede – Baris* met het doel ieder jaar op 21 september aandacht te besteden aan deze internationale dag van de vrede. De werkgroep heeft verschillende groepen uitgenodigd aan de vredesbijeenkomst deel te

nemen en hun gedachten over vrede op een spandoek weer te geven. Tijdens een korte vredeswandeling in Dieren werden de spandoeken getoond en vervolgens rondgedragen. Als afsluiting van de bijeenkomst werden de spandoeken op het Callunaplein in Dieren opgehangen, zodat ze door iedereen ook aan het einde van de Vredesweek, van 16 t/m 24 september, konden worden bezichtigd.

Floris Visser

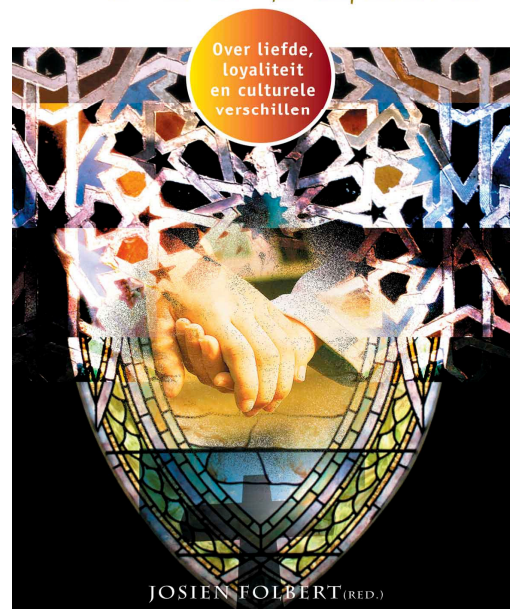
MIJN PARTNER IS MOSLIM

Deze zomer verscheen bij uitgeverij Kok het boek 'Mijn partner is moslim. Over liefde, loyaliteit en culturele verschillen'. In 1995 verscheen een vergelijkbaar boek onder de titel 'Ik ben christen, mijn partner is moslim'. Meer dan tien jaar later verscheen dus dit nieuwe boek. Uiteraard zijn er andere stellen en echtparen geïnterviewd. De samenleving verandert, een relatie tussen een christen en een moslim is misschien niet meer uitzonderlijk, maar nog steeds gaat het niet vanzelf. Dat gaat het natuurlijk in geen enkele relatie, maar hier wordt net iets meer gevraagd: een zich verdiepen in de geloofswereld en geloofsbeleving van de ander. En wat als er kinderen komen? Francien van Overbeeke-Rippen, lid van de contactgroep Islam van de beraadgroep Interreligieuze ontmoeting van de Raad, las het boek en schreef op wat zij ervan vond.

Dit boek is geschreven voor een christen en een moslim die met elkaar een leven willen opbouwen. Zij hebben dus verschillende achtergronden. Religie en cultuur, maar bovenal liefde en loyaliteit spelen dan een grote rol. Het boek geeft de ervaringen weer van zulke christenen met moslimpartners op hun weg naar elkaar, naar hun familie en naar de samenleving. Deze ervaringen zijn weergegeven in interviews, waarin de betrokkenen open en eerlijk vertellen over moeilijkheden die zij tegenkomen, maar ook over de mogelijkheden waarnaar zij op zoek zijn gegaan om elkaar en zichzelf een eerlijke plaats in hun relatie te geven. Doorgaans betreft het Nederlandse (christen)vrouwen met buitenlandse moslimmannen. In enkele gevallen worden ook de ouders van de vrouwen geïnterviewd of wordt hun mening door de dochters weergegeven.

De situaties van de toekomstige echtparen zijn verschillend. Zij worden gedurende een zekere tijd gevolgd in de ontwikkeling van hun relatie. Het blijkt dat over en weer veel loyaliteit opgebracht moet kunnen worden, naar de partner en zijn omgeving, zijn religie en zijn cultuur, maar ook naar jezelf en je eigen omgeving, waar je tegenover familie en vrienden soms veel uit te leggen hebt, zoals je partner dat ook ervaart in eigen

MIJN PARTNER IS MOSLIM

kring. Het meest nodige is een diepe liefde voor elkaar. Vanaf het begin eerlijk zijn tegenover elkaar en ook naar de ouders toe, blijkt heel belangrijk. Het vraagt van de partners zich te verdiepen in de geloofswereld en de geloofsbeleving van de ander. Juist bij verschil in godsdienst is het van belang elkaar daarin zo goed mogelijk te leren ken-

nen. Vaak zal blijken dat het geloof een steeds belangrijker aspect in het leven wordt, met name in de wijze waarop je later de kinderen wilt opvoeden. Welke levenslessen vinden de partners belangrijk om aan hen mee te geven?

Toch geeft alle goede wil nog geen garantie dat de relatie goed blijft, ook niet als je elkaars godsdienst een plaats in je gezamenlijke leven hebt kunnen geven. Er kunnen zich veranderingen voordoen in bijv. de economische omstandigheden van een van de partners, waardoor de positie ten opzichte van elkaar wordt beïnvloed. Culturele aspecten kunnen daarbij ineens op de voorgrond treden, waardoor partners elkaar toch niet meer begrijpen en, zoals is gebleken, uit elkaar groeien.

En als het wèl goed gaat? Dan wordt er vooruitgekeken en aan trouwen gedacht – in de islam soms beschreven als een ‘zeer hecht contract’. Hoe wil je je huwelijk vorm geven en hoe wil je de huwelijksdag zelf invullen; welke rituelen komen eraan te pas, hoe laat je (verschil in) godsdienst daarin een passende rol spelen? Want van oudsher spelen rond een huwelijksdag geloofsrituelen een belangrijke rol. En zelfs als die voor iemand persoonlijk er niet zo toe doen, zal het toch zaak zijn om zich op dit punt goed te verdiepen in het religieuze gevoelsleven van de ander: geeft een viering in kerk of moskee een extra dimensie aan het begin van het huwelijksleven? Ook ouders en familieleden kunnen daar een mening over hebben. In hoeverre houd je daar rekening mee? Ongetwijfeld zullen geestelijke leiders mogelijkheden willen noemen; dit boek geeft enkele voorbeelden daarvan.

Toch blijft het belangrijkste: Waar wil je samen voor staan en voor gaan? Het is het

zoeken naar een goede balans, waarbij je jezelf kunt zijn en het samen toch goed hebt.

Het religieuze aspect - op je trouwdag dat wat voor de partner heilig is een plaats geven door God/Allah te betrekken bij deze grote stap in het leven - is ook van belang bij de opvoeding van kinderen die geboren kunnen worden en waarbij geboorterituelen een rol spelen. Is de man moslim, dan zal hij de kinderen die het paar hoopt te krijgen, waarschijnlijk islamitisch willen opvoeden. In dit boek komen, naast de echtparen, ook al een paar van hun opgroeiende kinderen aan het woord. Hoe denken zij over het gemengde huwelijk van hun ouders?

Kortom: *Mijn Partner is Moslim* is een leerzaam boek, veelzijdig en de moeite waard om gelezen te worden.

Het boek kwam tot stand onder redactie van Josien Folbert, lange tijd werkzaam geweest ten behoeve van de contacten moslim-christenen in de Protestantse Kerk in Nederland en tot voor kort lid van de beraadsgroep Interreligieuze ontmoeting van de Raad. Verder zijn bijdragen opgenomen van M. Ajouaou, E. Hallewas, P. van der Horst, G. Speelman, A. van 't Spijker-Niemi, J. van Vooren, en M. Vorthoren.

Mijn Partner is moslim, uitgeverij Kok Kampen 2006, ISBN 90-435-1264-8; prijs € 11,90.

DREIGENDE VOLKERENMOORD DARFUR

Het moderamen van de Raad van Kerken in Nederland stemde in zijn vergadering van 25 september jl. in met onderstaande oproep over de dreigende volkerenmoord in Darfur. De oproep is woensdag 27 september jl. door de heren Awraham Soetendorp, Ton van Eijk en Mohamed Sini aangeboden aan fractievoorzitters en woordvoerders Buitenlandse Zaken in de Tweede Kamer.

Namens de fracties van de Tweede Kamer waren aanwezig de fractievoorzitters Femke Halsema (GroenLinks), Lousewies van der Laan (D'66) en Mat Herben (LPF), en de fractiewoordvoerders Kathleen Ferrier (CDA), Bert Koenders (PvdA), Harry van Bommel (SP) en Kees van der Staay (SGP).

Rabbin Awraham Soetendorp opende met een korte toelichting waarin hij wees op de noodzaak om Darfur hoog op de agenda te zetten en te houden met het doel de Darfuri werkelijk bescherming te bieden en de vrede

in Soedan dichterbij te brengen. Hierna las hij de tekst van de verklaring voor.

Namens de parlementariërs prees Femke Halsema het initiatief van de geestelijken leiders en onderstreepte zij de noodzaak om met onverminderde kracht op te komen voor de Darfuri. De verklaring zou zij, en ook de andere aanwezige Tweede-Kamerleden, mee de Kamer innemen om daar een vervolg aan de oproep van de geestelijken te geven. Zij bedankte eenieder voor de inzet.

Oproep Geestelijke Leiders over Darfur

In Darfur dreigt zich een volkerenmoord onder onze ogen te voltrekken. De beelden van ontredde uit het grootste vluchtelingenkamp van de wereld laten ons niet meer los. Wij kunnen ons hart niet meer sluiten voor de roep van wanhopige kinderen. *Ajeka*. "Waar ben je in 's hemelsnaam mens."

Gelukkig is na drie tergend langzame jaren van moord op honderdduizenden mensen een wereldwijde beweging van mededogen en verontwaardiging ontstaan. Wij sluiten ons als religieuze gemeenschappen in Nederland krachtig daarbij aan. Wij mogen en kunnen niet werkeloos toezien dat onze naasten de dood wordt aangedaan. Als de lessen van massamoord uit het dichtbij verleden ons onberoerd laten, dooft eerst recht het licht.

De Verenigde Naties zijn na de Tweede Wereldoorlog opgericht met het doel om volkerenmoord te voorkomen. In 2005 zijn zij overeengekomen dat staten de primaire plicht hebben hun burgers te beschermen en dat de internationale gemeenschap de verantwoordelijkheid heeft te handelen indien de regering deze bescherming weigert te geven.

Het is nu het uur van de waarheid: zijn wij bereid onze afspraken van mede verantwoordelijkheid en humaniteit na te komen of laten we ons wederom tot inactiviteit dwingen?

gen door halsstarrigheid van de Soedanese regering en schimmenspel van argumenten? Elke dag telt.

Tot de Soedanese regering zeggen wij: "Verhardt uw hart niet, laat de VN-troepen hun beschermende werk doen. Niets meer en niets minder opdat mensenlevens worden gespaard."

Tot de Veiligheidsraad zeggen wij: "Baant de weg voor redders en redsters van de gemeenschap van volkeren in de komende dagen en weken."

Tot onszelf zeggen wij: "Laat ons protest tegen de onmenselijkheid oorverdovend zijn. Laten wij een burcht van veiligheid om Gods schepselen in Darfur plaatsen."

De profeet Jesaja roept uit: "Vrede. Vrede aan hen die ver weg zijn en die dichtbij zijn ..." Wanneer er geen vrede en bescherming voor de ontheemden in Darfur is, is er geen vrede voor ons. Zij en wij, evenbeelden van God, zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Tot onze medemensen in Darfur zeggen wij: "Jullie zijn grenzeloos belangrijk voor ons. Wij willen niet dat jullie lijden. Wij willen niet dat jullie verdwijnen. Wij willen dat jullie leven."

Den Haag, 26 september 2006

Rabbijn A. Soetendorp en E. Schwartz, College van Rabbijnen, Liberaal Joodse Gemeente

Ds. J.-G. Heetderks, preses en dr. B. Plaisier, scriba, Protestantse Kerk in Nederland
Bisschop A.H. van Luyn s.d.b., president Pax Christi Nederland

M. Sini, voorzitter Islam en Burgerschap

Dr. A.H.C. van Eijk, voorzitter en mw. drs. H.J. Bakker, algemeen secretaris, Raad van Kerken in Nederland

ARBEID, ZIN EN GELOOF

Arbeid is een wezenlijk deel in het leven van mensen. Omdat de kerk zich richt op mensen, is het eigenlijk wel logisch dat de kerk zich ook bezighoudt met arbeid. De vraag is alleen: hoe moet dat dan precies? Het boek 'Arbeid, zin en geloof', dat in september verscheen bij uitgeverij Kok in samenwerking met landelijk bureau DISK Arbeidspastoraat, helpt hierbij, getuige ook de ondertitel 'Handboek Arbeid en Kerk'.

Werk, werk en nog eens werk

Daarover gaat het in dit boek. Daarover gaat het ook vaak in de maatschappelijke en politieke keuze. In de politiek wordt werk vaak gezien als de oplossing voor tal van problemen. Dan zijn er minder uitkeringen nodig, dalen de sociale lasten, wordt arbeid goedkoper, gaan meer mensen aan de slag en stijgt de welvaart. Bovendien betekent het hebben van werk dat mensen zich meer erkend voelen en meer zin aan hun bestaan kunnen geven. Vaak wordt vergeten dat er nog veel meer werk wordt verricht dan alleen het werk waarvoor je betaald krijgt. In dit boek wordt het begrip arbeid breder getrokken. Het gaat niet alleen over arbeid in de vorm van een betaalde baan. Er is nog veel meer werk te verzetten om het leven van mensen en het bestaan van het land op orde te krijgen en te houden. Bekend is de inzet die nodig is om het dagelijkse leven te laten draaien: schoonmaken, boodschappen doen, kinderen halen en brengen, afspraken regelen (dokter, tandarts, auto naar garage, enzovoort). Daarnaast is er de zorg voor jezelf en de zorg voor anderen. Opa is ziek, de buurman kan hulp gebruiken, een vader in een verpleegtehuis. En dan is er nog het vrijwilligerswerk. Eigenlijk is dit alles ook gewoon werk, zij het onbetaald.

Relatie tussen kerk, geloof en arbeid

Hoeveel breder is dus de wereld van het werk dan de wereld van het betaalde werk. Over die breedte gaat het in dit boek. Tege-

lijk is het thema van dit boek beperkter. Het boek stelt de relatie arbeid en kerk centraal. Daarmee is duidelijk dat veel aspecten van werk niet of nauwelijks aan de orde komen. De kerk is geen vakbeweging, de kerk is geen overheid, geen productiebedrijf, bank of kantoor. De rol van de kerk als werkgever, die betaalde functies aanbiedt op de arbeidsmarkt is gering. Daar staat tegenover dat de kerk wel een grote vrijwilligersorganisatie is. Ook levert de kerk via pastorale en diaconale inzet veel zorgarbeid.

De relatie kerk, geloof en arbeid laat zich echter lastig benoemen en verklaren. Om die relatie tussen geloof en arbeid helder te krijgen is het *Handboek Arbeid en Kerk* opgezet. Het doel is om (1) een zo gevarieerd mogelijk beeld te schetsen van de problematiek rond geloof en arbeid en (2) een praktische invulling hieraan te geven door deze problematiek te verbinden met de kerkelijke werkvelden liturgie, catechese, diaconie en pastoraat. Achter dit eerste doel ligt nog een dieper doel, een theologisch doel. De kerk staat voor een bepaalde geloofsleer en leeft vanuit een eigen visie op mens en samenleving, vanuit een eigen levensbeschouwing. Onderdeel van deze levensbeschouwing is dat ieder mens moet kunnen leven in vrede en recht. Dit streven noemen sommigen het Rijk van God. Deze beschouwing brengt een diepere visie op arbeid met zich mee. Arbeid is, zo bezien, werken in de richting van het Rijk van God. In het werk maken mensen namelijk (onbewust) een keus. Dienen ze God of dienen ze mammon (de god van het geld)? Zijn ze een rechtvaardige rentmeester of niet? Vanuit dit geloofsideaal kan de kerk soms ook kritiek leveren op de inrichting van ons arbeidsbestel. Daarom is het zo belangrijk dat arbeid een plaats krijgt in de kerk. Aandacht voor mensen hebben, is automatisch ook aandacht voor de arbeid van die mensen.

Handboek én werkboek

Het *Handboek Arbeid en Kerk* is een handboek en een werkboek. Het wil een handboek zijn door vele aspecten van werk en tal van vragen en uitdagingen die daarmee samenhangen, op te pakken en te behandelen. Het geeft een globale oriëntatie op het gebied van arbeid. Het eerste hoofdstuk richt zich daarom uitsluitend op de vraag: wat is arbeid? Er wordt vanuit een sociologische, filosofische en taalkundige invalshoek gekeken naar arbeid. Daarnaast wordt arbeid in

de bijbel verkend. Ook wordt een overzicht geboden van het arbeidsethos en de functies van arbeid in onze tijd. Ten slotte volgen er twee artikelen over het rooms-katholieke en protestantse spreken over arbeid.

Het boek wil naast een handboek ook een werkboek zijn voor parochies en gemeenten, kerkelijk beroepskader en vrijwilligers, religieuze instituten en maatschappelijke ledenorganisaties. Om hiertoe uit te dagen, hebben we tal van werkvormen opgenomen op het gebied van liturgie, catechese, diaconie en pastoraat. Deze werkvormen - minimaal tien per werkveld - zijn bedoeld als suggesties voor een vormingsactiviteit voor één of meer dagdelen. Ze kunnen met een beetje creativiteit ook ingepast worden in bestaande groepsactiviteiten of gecombineerd worden met langer lopende cursussen. De werkvormen kunnen onderling gecombineerd worden. Elke indeling is relatief en er zijn overlappingen tussen de werkvormen. In het zesde hoofdstuk - het praktisch ABC - kunnen begrippen opgezocht worden die hier uitvoeriger worden behandeld dan in de rest van het boek. Hier komen termen aan de orde die van betekenis zijn in allerlei vormen van (kerkelijk) groepswork alsmede algemene adviezen die gelden voor alle werkvormen in het boek. Zo wordt er aandacht besteed aan de verschillen tussen de kerkelijke tradities en de kerkelijke structuren. Ook wordt een aantal zaken naar voren gebracht op het terrein van kerk- of gemeenteopbouw en vrijwilligerswerk.

Voor wie is dit boek bedoeld?

De doelgroep bestaat uit parochies en gemeenten, kerkelijk beroepskader en vrijwilligers, religieuze instituten en maatschappelijke ledenorganisaties.

Het boek kost € 45,-- en is te verkrijgen via de boekhandel.

GOD IS EEN VERHAAL

Het 60-jarig bestaan van de IKON ging niet onopgemerkt voorbij. De Interkerkelijke Omroep, waarin een aantal protestantse kerken en de Oud-katholieke Kerk

vertegenwoordigd zijn, liet prof. dr. Hijme Stoffels van de VU een onderzoek uitvoeren naar de godsbeelden onder pastores van de IKON-kerkgenootschappen. De resultaten zijn gepresenteerd tijdens een jubileumfeest op 23 september in de Keizersgrachtkerk in Amsterdam. De conclusies zorgden in de media voor enige, zij het kortstondige opschudding. Er blijken pastores te zijn die niet in God geloven en toch de toga niet aan de wilgen hangen. Een verslag van Mijne Bosman.

Kleine groep

Voor het onderzoek zijn 3.232 pastores per e-mail benaderd. Van deze groep reageerden 860, redelijk gespreid over de verschillende kerkgenootschappen. De eerste 200 reacties toonden een beeld, dat nauwelijks veranderde door de later binnengekomen formulieren. Daarom mag worden aangenomen dat de conclusies van het onderzoek min of meer representatief zijn voor de hele groep pastores.

Van de 860 pastores voelt 2% (17 pastores) zich het meest thuis bij de uitspraak: 'Er bestaat geen God of hogere macht.' Een groter aantal (14%) weet niet zeker of er een God of een hogere macht bestaat. In totaal 16% twijfelaars. Veruit de meeste pastores blijken ervan overtuigd dat er een God is die zich met ieder mens persoonlijk bezighoudt of het leven beheerst. De opschudding had dus betrekking op een kleine groep pastores die vooral te vinden zijn bij de remonstranten, doopsgezinden en de Protestantse Kerk in Nederland (met uitzondering van de Gereformeerde Bond).

Traditionele zekerheden favoriet

Er had ook opschudding kunnen ontstaan omdat het aantal pastores dat zeker weet dat er een persoonlijk God bestaat nog zo hoog is. In de afgelopen decennia zijn talloze

theologische geschriften verschenen waarin met steekhoudende argumenten betoogd is dat er over God niet zo veel te zeggen valt en dat al het spreken over God 'van beneden' komt. Nu blijkt dat veel pastores deze geschriften voor kennisgeving hebben aangenomen en zich het meest thuis voelen bij de traditionele godsbeelden. De IKON liet prof. Kuitert de feestrede houden bij zijn 60-jarig bestaan, maar duidelijk is dat deze onder pastores weinig school heeft gemaakt. Het verslag van het IKON-onderzoek kreeg de titel *God is een verhaal*. Deze titel spoort nauwelijks met de resultaten van het onderzoek. Voor de meeste pastores is God geen verhaal maar een werkelijkheid.

Jonge pastores

Opmerkelijk is dat onder de jongste pastores het traditionele godsgeloof het sterkst vertegenwoordigd is. Dat geldt overigens niet alleen voor pastores maar ook voor jonge kerkleden in het algemeen. Van de Nederlandse bevolking is in de jongere leeftijdsgroepen maar een klein deel betrokken bij een kerkgenootschap. Degenen die voor het kerklidmaatschap kiezen, houden er orthodoxe theologische opvattingen op na dan eerdere generaties. Sommigen zullen daaruit de conclusie trekken dat God sterker is dan de theologie. Die heeft Hem dood verklaard en tot verhaal 'van beneden' gemaakt, maar

dat is niet echt gelukt. Waarschijnlijker is dat jongeren met 'vrijzinnige' beelden van God niet meer kiezen voor een kerk maar als solo-gelovige door het leven gaan.

Niemand heeft ooit God gezien

Voor velen in de kerken zal het een opluchting zijn dat nog zoveel pastores de traditionele weg bewandelen en volharden in het geloof van de vaders. Die opluchting deel ik niet echt, want de orthodoxie heeft de neiging weinig ruimte te gunnen aan andersdenkenden. Een vrijzinnig weerwoord blijft wenselijk.

Een ding staat vast: niemand heeft ooit God gezien. Wat over God gezegd wordt, zal dus in het brein van mensen zijn opgekomen. Of God een persoon is, wie zal het zeggen? Of er een hogere macht bestaat, wie heeft daarover zekerheid? Het enige wat we hebben, is een verhaal dat de eeuwen door mensen heeft geïnspireerd om het op hun wijze door te geven en aan te vullen. Door dat verhaal zijn kennelijk ook de pastores die het allemaal niet zo zeker weten, beïnvloed. Anders zouden ze hun werk niet kunnen doen. De titel van het IKON-

onderzoek is dus toch niet zo gek, ook al dekt de vlag de lading niet helemaal.

Meer onderzoek

Er is alle reden om het IKON-onderzoek nog eens te herhalen bij het 70- of 80-jarig bestaan van deze omroep. Mogelijk zou de rooms-katholieke tegenhanger van de IKON dan ook mee willen doen, want van de godsbeelden van rooms-katholieke pastores is nu niets bekend. Dan wordt duidelijk of het opschuiven bij de jongere predikanten naar traditionelere opvattingen heeft doorgezet en of er markante verschillen bestaan tussen het godsgeloof van protestantse en rooms-katholieke pastores.

Het volledige onderzoeksrapport is bij de IKON beschikbaar via de website www.ikon.nl/godsbeelden

eerste tv-opname

AGENDA

Werkdag Vluchtelingen, zaterdag 11 november 2006, Amersfoort

Kies voor de vluchteling! is dit jaar het thema van de werkdag van de projectgroep Vluchtelingen van de Raad van Kerken. Wat heeft Minister Verdonk gerealiseerd de afgelopen vier jaar, en hoe zou het asielbeleid in het nieuwe kabinet eruit moeten zien? Dat zijn de centrale vragen. In de middag vindt een forumdiscussie plaats waarvoor de asielwoordvoerders van de politieke partijen in de Tweede Kamer zijn uitgenodigd. Toegezegd hebben inmiddels CDA, PvdA, GroenLinks, SP en de Chris-

tenUnie. Afgesloten wordt met een gezamenlijke viering.

De werkdag vindt plaats van 10.30 tot 16.00 uur in de Guido de Brès Scholengemeenschap, Arnhemseweg 65 te Amersfoort.

Opgave: info@justitiaetpax.nl; tel. 070 3136800. Toegang gratis, voor een koffie, thee en een eenvoudige lunch wordt gezorgd. Iedereen is van harte welkom!

Werkdag Migrantenweek, zaterdag 25 november 2006, Rotterdam

In samenwerking met de Vereniging van migrantenkerken Samen Kerk in Nederland (SKIN) Rotterdam houdt de projectgroep Migrantenweek van de Raad van Kerken haar landelijke werkdag dit jaar in Rotterdam. Plaats van samenkomst op 25 november is de Scots International Church, Schiedamsevest 121 in Rotterdam. Naast interessante discussies zal er ook veel ruimte zijn voor culturele uitwisseling en ontmoeting.

Het thema voor dit jaar luidt '*Op eigen kracht*'. Na een inloop met thee, koffie, gebak en muziek, zal de werkdag om 14.00 uur worden geopend door ds. Robert Calvert van de Scots International Church. Ineke Bakker, algemeen secretaris van de Raad van Kerken, presenteert vervolgens de nieuwe brochure over integratie (visie, interviews en tips) van de Raad van Kerken en SKIN Nederland. Vertegenwoordigers van PKN, RKK en FNV/CNV zullen een exemplaar in ontvangst nemen. Deze uitgave, onder de titel *Wij horen bij elkaar* verschijnt in de reeks Oecumenische Bezinning en is na 25 november te bestellen bij het secretariaat van de Raad van Kerken in Nederland.

Daarna zal Kathleen Ferrier (voormalig voorzitter van de Migrantenweek en nu Tweede Kamerlid voor het CDA) een lezing geven over het viere van eigen kracht in een multiculturele samenleving. Zij zal daarbij gesprekspunten naar voren brengen voor een panel van vertegenwoordigers van de diverse organisaties op lokaal niveau. Er is discussie over het doorgaan op eigen kracht, met name met het oog op migrantenjongeren, en de belemmeringen die er te overwinnen zijn. De aanwezigen hebben vervolgens gelegenheid vragen te stellen en in debat te gaan met de lokale en landelijke vertegenwoordigers. Vervolgens zullen twee koren zich in de bovenzaal laten horen met liederen die aansluiten bij het thema. De ontmoetingen kunnen voortgezet worden in een feestelijk samenzijn met zang, dans en hapjes. Om 20.00 uur wordt de werkdag afgesloten.

Aanmelden kan bij Oikos: tel. 030 2361500, oikos@stichtingoikos.nl

Oecumenelezing 2007, vrijdagmiddag 19 januari, Utrecht

De oecumenelezing in 2007 wordt verzorgd door prof. dr. W.B.H.J. van de Donk, voorzitter van de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) en zal gaan over de plaats van de kerken in het publieke domein, onder de titel *In de marge of in het midden?*

Religie staat sterk in de belangstelling. De religieuze kaart van ons land verandert in snel tempo. Er is veel debat over de scheiding kerk - staat en over de vraag welke rol religie mag spelen in het publieke domein. De WRR heeft de studie van religie en publiek domein op zijn agenda gezet. Wat is de betekenis van religie voor individuele burgers en de manier waarop zij samenleven, waar achten mensen religie van waarde en waar speelt religie een rol in botsingen tussen (groepen van) mensen? Hoe gaan mensen om met de diepgaande verschillen in overtuiging over de inrichting van het (eigen) leven en de samenleving?

Voor de Raad van Kerken is van belang wat deze ontwikkelingen betekenen voor de christelijke kerken. Zijn de kerken uit het midden van het publieke domein verdreven of veeleer zelf vertrokken? Waar liggen kansen voor de kerken en hoe kunnen ze zicht-

baar en relevant zijn in de samenleving? Ook vanuit de kerken val er veel over te zeggen. Moeten wij ons niet eerder laten leiden door de Geest dan door de statistieken? Al deze vragen zijn ook van belang voor leden van lokale raden van kerken, gemeenten en parochies, voor alle gelovigen die midden in de samenleving staan en daarin hun weg proberen te vinden.

Na de lezing van prof. Van de Donk zullen enkele mensen uit kerken en lokale overheid (waaronder drs. Deetman, burgemeester van Den Haag) reageren op zijn verhaal. Ook is er dan ruimte voor vragen en opmerkingen vanuit de zaal.

De Oecumenelezing wordt afgesloten met een korte liturgische viering. Na afloop is er de traditionele nieuwjaarsborrel.

Tijd en plaats: vrijdag 19 januari 2007, 15.00 uur, in de Geertekerk, Geertekerkhof 23 in Utrecht. Toegang: € 10,00 te voldoen bij de ingang van de kerk. Aanmelden: secretariaat Raad van Kerken, rvk@raadvankerken.nl, tel. 033 4633844.

Eenieder is van harte welkom!

Geloven met je handen

Op vrijdag 27 oktober was er de feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het verschijnen van het nieuwe boek van Tini Brugge *Geheimen uit de kloostertuin - Tuinbeleving als inspiratiebron* en de introductie van haar nieuw opgezette cursusprogramma *Geloven met je handen*. Alle boeken van Tini Brugge stimuleren op

een creatieve wijze zorgvuldig omgaan met de schepping. Hieromheen is het nieuwe cursusprogramma *Geloven met je handen* opgezet.

Voor de inhoud van het cursusprogramma: www.uitgeverijtenhave.nl of informeren per e-mail via cursus@kerktuinen.nl

OECUMENISCHE GEBEDSKALENDER

In wereldwijde verbondenheid gedenken wij:

- week 45 (5 november 2006): **Burundi, Democratische Republiek Kongo, Rwanda**
- week 46 (12 november 2006): **Congo, Gabon, Sao Tomé en Principe**
- week 47 (19 november 2006): **Kameroen, Centraal Afrika, Equatoriaal Guinee**
- week 48 (26 november 2006): **Burkina Faso, Tsjaad, Mali, Mauritanië, Niger**
- week 49 (3 december 2006): **Liberia, Sierra Leone**

O God van alle volken,
wij bidden u voor allen die zich inzetten voor saamhorigheid en integratie in ons land,
voor allen die van elders gekomen zijn en hun uiterste best doen zich hier thuis te voelen en
voor hen, hier geboren en getogen, die royaal hand en hart openen voor de nieuwkomers.
Laat hun voorbeeld anderen inspireren tot eenzelfde hartelijk samenleven
als burgers van dit land en bewoners van uw aarde.

O God, Hoeder van uw kerk,
wij bidden u voor alle kerkelijke leiders, mannen en vrouwen,
in gemeenten en parochies, in synodes en bisschoppenconferenties,
dat zij telkens opnieuw het goede voorbeeld geven en
de dialoog zoeken met mensen van andere religies.
Dat zij niet moe worden samen met hen te zoeken naar wegen van vrede,
opdat oorlogen en geweld uitgebannen worden en
mensen, ongeacht hun godsdienst of levensovertuiging, vreedzaam kunnen samenleven.

O God, Geest van liefde en waarheid,
wij bidden u om inspiratie en kracht,
om geduld en om wijsheid,
om respect voor ieder mens, hoe klein en kwetsbaar ook.
Dat wij mensen elkaar durven zien als broeders en zusters,
een wereldwijde gemeenschap van lotverwanten,
verbonden met elkaar en gedragen door uw grenzeloze liefde.

voorbede Ineke Bakker ter gelegenheid van 'Prinsjesdagontbijt 2006'